

סימן יט

אוצר החכמה

שמחת בית השואבה

ובפרט שאינו מזכיר ששמחה יתירה זו יש לה שייכות עם ניסוך המים⁵ — שמחת בית השואבה — מוכח, שלדעת הרמב"ם אין השמחה היתירה שייכת לניסוך המים⁶, אלא זהו חיוב שמחה מן התורה⁷ שצריכה להיות בבית המקדש („לפני ה' אלקיכם") בחג הסוכות בתור יום טוב⁸, נוסף על השמחה שצריכה להיות בכל יו"ט⁹ (וגם בחג הסוכות עצמו — בגבולין).

ומה שבמשנה¹⁰ קורא לזה בשם „שמחת בית השואבה" ובגמרא¹¹ מוכח אף על פי הכתוב „ושאבתם מים בששון"¹² — היינו שמחת כתוב זה שאינו

א. ברמב"ם הל' לולב פ"ח הי"ב: אע"פ שכל המועדות מצוה לשמוח בהן¹, בחג הסוכות היתה במקדש יום² שמחה יתירה שנאמר³ ושמחתם לפני ה' א' שבעת ימים. וכיצד היו עושין, ערב יו"ט הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו, ומתחילין לשמוח ממוצאי יו"ט הראשון. וכן בכל יום ויום מימי חולו של מועד כו'.

וכתבו מפרשים⁴, שמוזה שהרמב"ם מביא את הכתוב ושמחתם לפני ה' א' שבעת ימים כמקור למה ש„בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתירה",

- (1) כמ"ש הרמב"ם בהל' יו"ט פ"ו הי"ז. סהמ"צ מ"ע נד. (2) ראה שינוי גירסאות ברמב"ם מהדורת פרענקל (ירושלים תשל"ה). (3) פרשת אמור כג, מ. (4) ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג ח"ג מילואים סי' ה'. (5) ולא הזכיר ע"ד ניסוך המים כ"א בהל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ז ואילך (אבל לא מענין השמחה, שאין מקומו שם, כמובן). (6) וראה רמב"ם הל' לולב שם הי"ד: „שהיו מרקדין וכו' בימי חג הסוכות". (7) ואין לתרץ עפ"י הכלל (יד מלאכי כללי הרמב"ם ס"ד) שהרמב"ם מביא דרשה הפשוטה יותר אף שלא נזכרה בש"ס — כי הבאת כתוב זה כאן נותנת מקום לטעות שחיוב השמחה הוא (א) מן התורה, (ב) „שבעת ימים". (8) בסהמ"צ להרמב"ם (שם. וכ"ה בחינוך מצוה תפח): „ובכלל אמרו ושמחת בחגיך מה שאמרו וכו' ולשחוק בכלי * ניגון ולרקד במקדש לבד והיא שמחת בית השואבה", שמוזה מוכח ששמחה זו היא גדר שמחת יו"ט, ולא משום ניסוך המים. אבל לאידך הוקשה לי להרי"פ פערלא שם (רלו, ג"ד), למה אי"ז מצוה בפ"ע מן הכתוב „ושמחתם גו'". וראה לקמן הערה 36. (9) ופי' לשון הגמרא (סוכה ג, ב (לגי' רש"י)). נא, א) „שמחה יתירה" לפי"ז הוא (לא כפרש"י (ד"ה דברי הכל)), ואינה מן התורה אלא לחבב את המצות ולא דחי שבת, כ"א שהוא יתרון בהשמחה דיו"ט שצ"ל בלא"ה. אבל ראה לקמן הערה 37. (10) סוכה פ"ה מ"א. (11) שם ג, ריש ע"ב. ירושלמי שם. וראה פרש"י פרש"י ד"ה מנא ה"מ שם מח, ב. (12) ישע"י יב, ג. וראה פיה"מ להרמב"ם רפ"ה דסוכה. (13) לשון הרמב"ם שם. (* בכמה דפוסים: בכל. וראה סהמ"צ הוצאת ר"ח העליר.

הכל שמחה (רש"י: יתירה) היא (רש"י: ואינה מה"ת אלא לחבב את המצוות) ואינה דוחה את השבת. ושם נא, א: ור' ירמ' בר אבא אמר מחלוקת בשיר של שואבה דרבי יוסי בר יהודה סבר שמחה יתירה גמי דוחה את השבת, ורבנן סברי שמחה יתירה אינה דוחה את השבת, אבל בשיר של קרבן דברי הכל עבודה היא ודוחה את השבת.

הערה 10: סוכה פ"ה מ"ג: מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו כו'.

הערה 11: שם ג, ריש ע"ב: איתמר רב יהודה ורב עינא חד תני שואבה וחד תני חשובה אמר מר זוטרא מאן דתני שואבה לא משתבש.. דכתיב (ישע"י יב, ג) ושאבתם מים בששון.

שם: ירושלמי שם: אמר ר' יהושע בן לוי למה נקרא שמה בית שואבה שמשם שואבים רוח הקודש על שם ושאבתם מים בששון ממעיני השועה.

שם: וראה פרש"י ד"ה מנא ה"מ שם מח, ב: בגמרא: מנא ה"מ (רש"י: דתוקעין ומריעין בשאיבת המים של ניסוך).. דאמר קרא ושאבתם מים בששון וגו'.

הערה 12: וראה פיה"מ להרמב"ם רפ"ה דסוכה: וז"ל: ובית השואבה שם המקום שהיו מתקנין לשמחה וקראו לו זה השם משום ושאבתם מים בששון.

הערה 1: כמ"ש הרמב"ם בהל' יו"ט פ"ו הי"ז: וז"ל: .. ימים טובים.. וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני בניו וכל הגלויים עליו שנאמר ושמחת בחגיך וגו'. אע"פ שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים.. יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובניו כל אחד כראוי לו. ובה"ח: כיצד הקטנים.. והנשים. והאנשים וכו'. ע"ש.

שם: סהמ"צ מ"ע נד: וז"ל: היא שצונו לשמוח ברגלים, והוא אמרו יתעלה ושמחת בחגיך.. ובכלל אמרו ושמחת בחגיך מה שאמרו גם כן לשמוח בהם במיני שמחה, ומזה לאכול בשר ולשתות יין וללבוש בגדים חדשים ולחלק מיני פירות ומיני מתיקה לקטנים ולנשים ולשחוק בכלי ניגון ולרקד במקדש לבד והיא שמחת בית השואבה, זה כולו נכנס באמרו ושמחת בחגיך כו'.

הערה 9: סוכה ג, ב.. נא, א: ת"ר החליל דוחה את השבת דברי ר' יוסי בר יהודה, וחכ"א אף יו"ט אינו דוחה, אמר רב יוסף מחלוקת בשיר של קרבן דר' יוסי סבר עיקר שירה בכלי ועבודה היא ודוחה את השבת, ורבנן סברי עיקר שירה בפה ולא עבודה היא ואינה דוחה את השבת, אבל שיר של שואבה (רש"י: שהי' כל הלילה על מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כדקתני במתני' והלויים בכנורות ובנבלים). דברי

ואע"פ שהטעם ע"ז הוא כמו שהרמב"ם ממשיך 14 :
 „ושמחה זו אינה דוחה לא את השבת ולא את
 יו"ט" — הא גופא קשיא: בשלמא אם חיוב
 השמחה היתירה אינו מה"ת אלא רק דין דרבנן 15,
 מוכן שאין עושים השמחה [שאופנה הוא: 16
 „החליל מכה ומנגנין בכנור ובנבלים ובמצלותים
 וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו כו'"]
 כיו"ט הראשון — כי אין ככה חיוב השמחה
 שמדרבנן לדחות את האיסור לנגן בכלי שיר בשבת
 ויו"ט 17, שגם איסור זה הוא מדרבנן 18 ;

אך מכיון שהשמחה היתירה היא לדעת הרמב"ם
 חיוב מה"ת, קשה: למה לא ידחה החיוב
 שמדאורייתא את האיסור דרבנן לנגן בכלי שיר 19
 [ובפרט 20 שאין שבות במקדש 21 והרי שמחה
 ביה"ש היתה רק במקדש 22] ?

אלא אסמכתא, צירפו את השמחה היתירה של הג
 הסוכות עם ניסוך המים; ולכן אי"ז נקרא „שמחת
 השואבה" (שהשאיבה היא סיבת השמחה), אלא
 „שמחת בית השואבה" — השמחה (שמחת הג
 הסוכות) שעושים אותה ב„בית השואבה", שהוא
 „שם המקום שהיו מתקנין לשמחה" 18.

ב. אבל צריך להכין:

לכאורה יש סתירה ברמב"ם מיני' וכי': בתחלת
 דבריו כותב הוא שחיוב השמחה היתירה נלמד
 מהכתוב ושמחתם לפני ה' א שבעת ימים — שמוה
 מוכח שזמן השמחה כולל גם את היום הראשון של
 הג, שהרי הוא אחד מה„שבעת ימים" — ותיכף
 אחרי זה בהלכה זו עצמה כותב „ומתחילין לשמוח
 ממוציא יו"ט הראשון" !

וראה מ"ג: מאור בית השואבה. 14) בהלכה יג (ממשנה שם ג, א). 15) כדעת רש"י דלעיל הערה 9. שבת כא, א.
 16) רמב"ם שם הי"ג. וראה משנה שם גא, ב. 17) עירובין קד, א. וראה ביצה ל, א. לו, ב. רמב"ם הל' שבת פכ"ג הי"ד.
 18) ראה תוד"ה שאינו (סוכה ג, א). ד"ה ורבנן (שם, ב). 19) דאינו דומה לתק"ש בשבת כדלקמן הערה 20. ומ"ש ברי"פ פערלא
 שם „משום שלא צוה עלי' הכתוב אלא לשמחה יתירה לא דחיא שבת" — צריך ביאור. 20) אבל גם בלא"ה אינו דומה לתקיעת
 שופר בר"ה שחל להיות בשבת שאין תוקעין במדינה משום גזירה דרבה (ר"ה כט, ב. וש"נ) — כי שם לא עקרו המצוה מכל וכל
 רק בשנה מסוימת, משא"כ בנדו"ד שלעולם נעקרת מצות „שמחה יתירה" ביו"ט הראשון של חג ובמילא נעקר קיום „ושמחתם גו'
 שבעת ימים", ואא"פ לחכמים לעקור מצוה לגמרי — ראה יד מלאכי כללי היו"ד סי' רצה, וש"נ. ולהעיר מפרש"י סוכה גא, א (ד"ה
 ה"ג): שמחה יתירה נמי דוחה שבת הואיל ושמחת מצוה היא ובחליל אין איסור מלאכה אלא שבות בעלמא (ולא הזכיר דאין שבות
 במקדש). 21) פסחים סה, א. ביצה יא, ב. 22) והתירוך בתוד"ה ורבנן (דלעיל הערה 18. ועד"ו הוא ברשב"א סוכה שם) —

להשמיע קול של שיר בשבת בין בכלי שיר כגון כנורות
 ונבלים בין בשאר דברים.. גזירה שמא יתקן כלי שיר.
 הערה 18: ראה תוד"ה שאינו (סוכה ג, א): במשנה: ..
 זהו החליל של בית השואבה שאינו דוחה לא את השבת ולא
 את יום טוב. ובתוס': אע"ג דחליל אינו אסור אלא משום
 שמא יתקן כלי שיר כמו לא מספקין ולא מטפחין דפ' משילין
 (ביצה לו, ב), וקיי"ל דאין שבות במקדש, בית השואבה שאני
 כדאמרינן בגמרא דאינה אלא משום שמחה יתירה.
 שם: ד"ה ורבנן (שם ב): וז"ל: ומיהו אכתי קשה דבסוף
 תמיד נשחט (פסחים סה, א) משמע דמילתא דפשיטא היא
 דאין שבות במקדש.. ועוד תנן בפרקין (נג, ב) גבי תקיעות
 של מקדש דבכל יום היו שם עשרים ואחת תקיעות ואפילו
 בשבת.. ואין לומר דהנהו תקיעות דאורייתא דהא קתני שלש
 לפתיחת שערים ותקיעות נמי שלש כדי להבטיל העם ממלאכה
 דוחות י"ט שחל להיות בערב שבת.. וכל הני דהתם דרבנן
 ולא גזור במקדש ובמילוי המים דכתיב ושאתם מים בששון
 גזור.. וז"ל דלפי שהי' שם רוב כלי שיר חלילים כנורות
 מצלתים נבלים שצריכים לתקן תדיר, גזור בהו טפי מהנך,
 דסגי בשופר דלא בעי תיקון, ואגב דגזור בהו גזור נמי שלא
 יתקעו למילוי המים ביו"ט וכו'. ע"ש.
 הערה 20: פרש"י סוכה גא, א (ד"ה הי"ג): לשון הגמרא
 שעליו מוסבים דברי רש"י — נעתק לעיל בפיענוח להערה 9.
 הערה 22: ועד"ו הוא ברשב"א סוכה שם: וז"ל (בקושייתו

הערה 13: וראה מ"ג: ולא הי' חצר בירושלים שאינה
 מאירה מאור בית השואבה.
 הערה 15: רש"י.. שבת כא, א: בגמרא: תני רמי בר חמא
 פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין
 מדליקין בהן במקדש.. תנן מבלאי מכנסי הכהנים ומהמיניהם
 היו מפקיעין ומהן מדליקין (והרי תכלת — שהי' באבנט —
 שהוא צמר פסול לגר. ראה רש"י), שמחת בית השואבה שאני.
 וברש"י: .. ולא דאורייתא היא.
 הערה 16: וראה משנה שם גא, ב: והלויים, בכנורות
 ובנבלים ובמצלותים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר.
 הערה 17: עירובין קד, א: עולא איקלע לבי רב מנשה
 אתא ההוא גברא טרף אבבא (רש"י): הקיש על הדלת באגרופו
 והשמיע קול). אמר, מאן האי ליתחל גופי' דקא מחיל לי'
 לשבתא (רש"י): דקסבר כל אולודי קלא אסור) א"ל רבה לא
 אסרו אלא קול של שיר (רש"י): הנשמע כעין שיר בנעימה
 ובנחת).
 שם: וראה ביצה ל, א: תנן אין מטפחין ואין מספקין ואין
 מרקדין (רש"י): וכולן נאסרו משום שבות גזירה שמא יתקן
 כלי שיר, בפרק משילין (ראה פיענוח הבא).
 שם: לו, ב: במשנה: ולא מטפחין ולא מספקין ולא
 מרקדין. ובגמרא: גזרה שמא יתקן כלי שיר.
 שם: רמב"ם הל' שבת פכ"ג הי"ד: וז"ל: כל דבר שהוא
 גמר מלאכה חייב עליו משום מכה בפטיש.. לפיכך אסור

ג. ועוד צריך להבין:

(א) מהו מקורו של הרמב"ם שושמחתם לפני ה"א שבעת ימים היינו השמחה היתירה? ²³

(ב) יתירה מזו: לכאורה, איך אפשר בכלל לומר שבכתוב זה הכונה לציווי על שמחה יתירה כביהמ"ק — הרי הרמב"ם בעצמו כותב בהלכה קודמת ²⁴, שמפסוק זה יש לימוד אחר: „מצות לולב כו' ובמקדש לבדו נוטלין אותו בכל יום ויום משבעת ימי החג שנאמר ושמחתם לפני ה"א וגו' " וא"כ אינו מופנה ²⁵?

ד. והרמב"ם ממשיך ²⁶: „מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ²⁷ ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חגה"ם, אבל כל העם האנשים והנשים באין לראות ולשמוע". ומקור הלכה זו הוא מהמשנה ²⁸: „חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם כו'".

וצריך להבין:

(א) לפי הנ"ל, שלדעת הרמב"ם שמחה זו היא חיוב מן התורה בתור שמחת יו"ט (ולא דין דרבנן מחמת ניסוך המים) — למה „לא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה.. (ו) כל העם האנשים והנשים (אינן) באין (אלא) לראות ולשמוע" — (א) איך אפשר שיהיו חילוקים בקיום מ"ע מה"ת שנאמרה סתם, (ב) מהו המקור לזה ²⁹?

(ב) במשנה נזכר רק „חסידים ואנשי מעשה", והרמב"ם מוסיף (שגם), „גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין (והחסידים) והזקנים (ואנשי מעשה)" עשו את השמחה?

ויתירה מזו: בגמרא ³⁰ מובאת ברייתא שמסופר בה מה היו אומרים אז החסידים ואנשי מעשה ובעלי תשובה — היינו שהיו שלשה סוגים: חסידים, אנשי מעשה ובעלי תשובה; אבל הרמב"ם, הנה, מחד מוסיף סוגים שלא נזכרו בברייתא, ומאידך משמיט בעלי תשובה — שנזכרו בברייתא!

ה. והרמב"ם ³¹ ממשיך: „השמחה שישמח האדם

הוא רק אם שמחת ביה"ש אינה מדאורייתא, כדמוכח בתוס' שם. הירושלמי (ר"ה פ"ד ה"ג. סוכה פ"ג ה"א) כמקור להרמב"ם. כללי הפוסקים סט"ז אות נ') האם אפשר לדרוש ללמוד הלכות ס"ב), „אם הי' מעונה בכבלי ברזל", שלכאורה מקורו הכתוב (תהלים קז, י), „אסירי עני וברזל" (שער הכולל פכ"ג). (24) הל' לולב פ"ז ה"ג. וראה סוכה מג, א. (25) כקושיית הרי"ף פערלא שם. מכתבי תורה מכתב קנב. (26) ה"ד. (27) עכצ"ל שיש חילוק בין זקן זה שקנה חכמה (קדושין לב, ב) ו„גדולי חכמי ישראל" דחשיב לפני זה. ואולי י"ל דזקן חכמתו באה ע"י „רוכ שנים יודיעו חכמה" (איוב לב, ז) וכמה הרפתקאי דעדרו עליו (קדושין לג, א) ואין חכם כבעל הנסיון וכו', וחכמי ישראל — מצד טבע שכלו, יניק וחכים (קדושין לב, ב). (28) סוכה נא, א. (29) משא"כ החילוקים בשמחת יו"ט (רמב"ם הל' יו"ט פ"ו הי"ז"יח), כי שם הוא „כל אחד ואחד כראוי לו" (רמב"ם שם). ועד"ז בהקהל — וילך לא, יב. (30) שם נג, א. (31) ה"ט"ו.

מעונה בכבלי ברזל וכו'.

הערה 24: וראה סוכה מג, א: „דתניא, ולקחתם.. ביום ואפילו בשבת.. מכדי טלטול בעלמא הוא, אצטריך קרא למשרי טלטול (רש"י: דרבנן, עדיין לא נאסר טלטול בעולם ובא הכתוב להתירו כאן) אמר רבא לא נצרכא אלא למכשירי לולב ואליבא דהאי תנא דתניא לולב וכל מכשיריו דוחין את השבת, דברי ר' אליעזר. מ"ט דר"א, אמר קרא ביום ואפילו בשבת. ורבנן האי ביום מאי עבדו לי, מיבעי לי' ביום ולא בלילה. ור' אליעזר ביום ולא בלילה מנא לי', נפקא לי' מסיפא דקרא ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים, ימים ולא לילות. ורבנן אי מהתם הוה אמינא לילף ימים ימים מסוכה, מה להלן ימים ואפילו לילות אף כאן נמי ימים ואפילו לילות כו'. הערה 29: רמב"ם הל' יו"ט פ"ו הי"ז — י"ח: ראה פיענוח הראשון להערה 1.

שם: ועד"ז בהקהל — וילך לא, יב: הקהל את העם האנשים והנשים והטף גו'. ובחגיגה ג, א: אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאייהו.

שהוא ע"ד קושיית התוס'): ..דבשלמא אלו הוה איסורא דאורייתא דין הוא שלא תדחה את השבת באיסור תורה אלא בדבר שבחובה, אבל זה שאינו אלא שבות דרבנן אע"פ שאין החליל דבר שבחובה, מ"מ הרי אין שבות במקדש וכו', ע"ש. הערה 23: וע"ש השק"ש: וז"ל: איברא שלפי הנראה ברור אצלי מקורו של הרמב"ם ז"ל בזה הוא מדאמרינן בירושלמי.. כתיב ושמחתם לפני ה"א שבעת ימים, אית תני תני בשמחת לולב הכתוב מדבר, אית תני תני בשמחת שלמים הכתוב מדבר, עי"ש, ובדאי מאן דאמר בשמחת שלמים הכתוב מדבר, לא ממש בשלמי שמחה קאמר, דהא מצות שלמי שמחה כבר נפקא לן מדכתיב ושמחת בחגך ושאר קראי.. אלא ודאי ע"כ שמחה יתירה נוספת על מצות שלמי שמחה, שהיא מצות שמחת הרגל שנוהגת במדינה בכל הרגלים הוא דקאמר.. כלומר שמחה יתירה הנוספת במקדש וחג הסוכות על שמחת שלמים שבמדינה, והוה כדברי הרמב"ם ז"ל כאן וכו'. עי"ש בארוכה.

שם: מסדר ברה"י לאדה"י (פ"ג ס"ב): וז"ל: ארבעה צריכים להודות.. ומי שהי' חבוש בבית האסורים.. אם הי'

הימים) במקדש יום שמחה יתרה": זה גרם שנהגו או "בשמחה יתירה" בתוך שמחת יו"ט עצמה — מחמת ההדגשה במצוה (הכללית³⁶) דשמחת יו"ט³⁷.

וזו כוונתו של הרמב"ם במ"ש (שתי הלכות לאח"ז), "מצוה להרכות בשמחה זו": היינו שאין מצוה בפנ"ע³⁸ וחיוב של שמחה יתירה, אלא שבמצוה זו (של שמחת יו"ט) עצמה יש הדגשה והוספה³⁹.

ועפ"י מוכן למה אין שמחת ביה"ש דוחה יו"ט: אע"פ שהשמחה קשורה עם הכתוב, ושמחתם לפני ה' א שבעת ימים" — וע"י שמרבה בשמחה מקיים המ"ע של שמחת יו"ט בכלל (כנ"ל) — אבל מכיון שאין חיוב מיוחד מה"ת על השמחה יתרה (והמ"ע דשמחת יו"ט מקיימים גם ללא השמחה היתירה), אין בכחה לדחות את האיסור (אע"פ שאינו אלא מדרבנן) לנגן בכלי שיר ביו"ט⁴⁰.

[עפ"י מוכן גם טעמו של הרמב"ם דס"ל שב"ערב יו"ט הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים וכו'"] — אע"פ שמפשות לשון המשנה²⁸ משמע שתיקון זה הי' "במוצאי יו"ט הראשון של חג" — כי מכיון שאין חיוב מיוחד מה"ת על השמחה היתירה, כנ"ל — איך יתכן לדחות בשבילה איסור עשיית מלאכה בחוה"מ⁴¹? ולכן ס"ל להרמב"ם שתיקון זה עשאוהו בערב יו"ט⁴².

ז. ועפ"י מוכן איך אפשר, שבקיומה של מצוה

בעשיית המצוה ובאהבת הא"ל שצוה בהן עבודה גדולה היא וכו' וכל המשפיל עצמו ומקל גופו כו' הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר³² ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני וכו'".

וצריך להבין: למה מביא הרמב"ם את הענין הזה רק בהל' לולב בהמשך לשמחה יתירה דחג הסוכות? אפילו אם כוונתו לצרף הלכה זו של שמחה להלכה אחרת של שמחה — הי' לו להביא זה בהל' יו"ט³³ אשר (א) הן קודמות להל' לולב, (ב) שם מדובר אודות שמחה כללית יותר, (ג) ועיקר: סיום ענין השמחה שם, מיירי אודות שמחה בעבודת ה' בכלל, שבזה מיירי כאן.

משמע מזה, ששמחה של מצוה בכלל, יש לה שייכות לשמחה היתירה שבחגה"ס.

ו. והביאור בכל זה:

במה שהרמב"ם מביא הכתוב ושמחתם לפני ה' א שבעת ימים כמקור על השמחה יתירה שבחגה"ס, אין כוונתו שהתורה אומרת כאן חיוב נוסף (על שמחת יו"ט — היינו) החיוב דשמחה יתירה בחגה"ס — אלא:

מכיון שהתורה מדגישה את החיוב של שמחת יו"ט בחגה"ס (בביהמ"ק) יותר מאשר בכל הי"ט³⁴ — ושמחתם לפני ה' א שבעת ימים" (אע"פ שאנו יודעים כבר את החיוב דשמחת יו"ט ממ"ש, ושמחת בחג"ך³⁵) לכן, היתה (נהוגה בשבעת

(32) שמואל ב, ו, כב. (33) פ"ו לאחרי ה"כ. (34) וראה יל"ש אמור שם (רמו תרנד): שלש שמחות כתיב בחג.

(35) ראה טו, יד. (36) ומתורץ עפ"י למה לא נמנה כמצוה בפ"ע אלא נכללת במצות שמחת יו"ט (ראה לעיל הערה 8).

(37) עפ"י מתורץ מה שיש להקשות לכאורה על כללות השמחה דשמחת ביה"ש — הרי אין מערבינן שמחה בשמחה (מו"ק ה, ב, ירושלמי שם פ"א ה"ז. רמב"ם הל' יו"ט פ"ז הט"ז). וראה אנציקלופדיא תלמודית בערכו. ואכ"מ. (38) דאז הול"ל (בהלכה

י"ב): מצוה לעשות שמחה יתירה במקדש בחג הסוכות שנאמר ושמחתם גו'. (39) ואולי זוהי ג"כ כוונת רש"י (דלעיל הערה 9)

במ"ש, ואינה מן התורה אלא לחבב את המצות" — היינו שאינו חיוב מן התורה, אלא "לחבב את המצות" (של תורה). וראה

אנציק' תלמודית ע', חובה מצות ורשות" החילוקים בגדר רשות חובה ומצוה. וש"נ. (40) להעיר ג"כ מרשב"א (דלעיל

הערה 22): ובחיליל של שואבה שאינה חובה אלא שמחה יתירה. (41) רמב"ם הל' יו"ט פ"ז. (42) וראה בארוכה שיירי כנה"ג

או"ח, לשונות הרמב"ם ז"ל" הל' לולב כאן. ערוך לנר סוכה שם. [ושם — שהוא ע"ד שיטת הרמב"ם לענין הקהל, עיי"ש]. ויומתק

הערה 34: וראה יל"ש אמור שם (רמו תרנד): שלש שמחות כתיב בחג. וצ"ל שהרמב"ם בכאן מפרש למתניתין הכי (כצ"ל) מוצאי י"ט של חג ירדו לעזרת נשים לשמות, שכ"כ שם ומתחילין לשמות במוצאי י"ט הראשון כו' ומתקנין שם תיקון גדול מבערב יו"ט כו' שהכונה לומר שהירידה לשמות הי' ביי"ט הראשון של חג אבל התיקון הי' מבע"י שאין בנינו דוחה ח"ה וכו'. ע"ש.

שם: ערוך לנר סוכה שם: ז"ל: במשנה: ומתקנין שם תקון גדול, ובגמרא מפרש ר"א שהקיפה גזוטרטא, ולכאורה

הערה 34: וראה יל"ש אמור שם (רמו תרנד): שלש שמחות כתיב בחג. אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת. וכן אתה מוצא שאין כתוב בעצרת אלא שמחה אחת וכו'.

הערה 42: שיירי כנה"ג או"ח, לשונות הרמב"ם ז"ל" הל' לולב כאן: ז"ל: .. יראה מדבריו דמשום דבח"ה אין יכולין לבנותה ולכן היו מתקנין אותו מעיו"ט אלא דק"ל לשון המשנה דקתני במוצאי י"ט הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין

בגמרא — בכלי 80 וירושלמי 45 — מביא בשמם (רק) תנאים אחדים, ומספר איך נהגו (או — מה אמרו) בשמחת בית השואבה והרי ודאי שכל התנאים שהיו בביהמ"ק השתתפו בשמחת ביה"ש (וכו"כ ודאי אמרו משהו אז) — אלא שמה שהגמרא מדברת במיוחד אודות תנאים אחדים הללו ובשמם, לא יותר ולא פחות, הרי"ז מחמת שהם כוללים את כל סוגי המשתתפים בשמחת ביה"ש, וכל אחד מהם סוג בפנ"ע — מאלו שהיו „עושין אותה" (את השמחה היתירה), כי דוקא בסוגים אלו ישנה חביבות המצוה באופן מיוחד 46.

ח. איתא בגמרא:

(א) „אמר ר' יהושע בן חנניא כשהיינו שמחין שמחת ביה"ש לא מעמנו מעם שינה כו' דהווי מנמנמי אכתפי דהדידי". ומעלת המיוחדת של ריב"ח (שמחתה מספר בגמרא מה שהוא 48 אמר בנוגע להשתתפותו בשמחת בית השואבה) היא: מסופר בגמרא 49 שריב"ח התווכח עם סבי דבי

סתמית יש חילוקים לפי הסוגים השונים שבישראל: מכיון שהשמחה היתירה אינה חיוב בפנ"ע, אלא הוספה והדגשה יתירה בחיוב המצוה של שמחת חגה"ם, מחמת ששמחה זו מודגשת יותר בכתוב, כנ"ל — הרי זה תלוי בלב 43, באופן רגש האדם — עד כמה מרגיש הוא את חביבות המצוה, ולכן, בעלי מדריגה גבוהה יותר, היתה שמחתם בזה ש„היו מרקדין ומספקין וכו'" אבל „כל העם האנשים והנשים" היתה שמחתם — כמה שיש כתוצאה מזה ש„כאין לראות ולשמוע" 44.

ולפי"ז — שאין השמחה היתירה חיוב מה"ת, אלא היא הוספה במ"ע דשמחת יו"ט, שתלוי בהרגש האדם בחביבות מצוה זו — יובן ג"כ (א) הטעם שכל אלו הסוגים (גדולי חכמי ישראל כו' ואנשי מעשה) היו עושין אותה, כי כל אחד מהם יש לו מעלה שאינה אצל השאר (ובדרך ממילא — גם ענין מיוחד בהחביבות), (ב) המקור שכל אלו הסוגים שהרמב"ם מונה השתתפו בעשיית השמחה:

(43) כענין השמחה בעיקרה וביסודה. ולהעיר שגם במ"ע מה"ת שבלב מצינו כיר"ב, במצות אהבת ה' ויראתו שכא"א מחויב בהן אבל כיון שהדרך * לבוא לקיומן הוא ע"י שיתכונן האדם כו' (עיי"ש) מובן גדול החילוק שיש בכ"ז בבג"א. (44) שהרי זה ש„כולן באין לראות ולשמוע" פעל אצלם שמחה כמובן, וכלשון הרמב"ם: „מרקדין כו' ומשמחין כו'" (ולא „שמחין"). (45) פ"ה ה"ד. (46) בסגנון אחר: הודעת שם בעל המאמר — לימוד ודין הוא בגדר השמחה. ודווקא גדול לומר שאך אופני השמחה ותוכן דיבורם אתי להשמיענו והשם בא רק כטפל להדגיש שאף שהלל ענותן ה' בכ"ז אמר אם אני כאן הכל כאן (ולהעיר ש„הוא ה' אומר (רגיל לומר — לאו דוקא בשמחת ביה"ש) אם אין אני לי מי לי" *). ועד"ז בהשאר. (47) י"ל (עכ"פ — לחדודי) שמכאן מקור לאלה שאין ישנים בסוכה *, כי לכאורה גם מנמנמי, שינת ארצי צ"ל בסוכה (סוכה כו', א. רמב"ם הל' סוכה פ"ו ה"ו. טושר"ע אר"ח סתרל"ט ס"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ז), ופשטות הלשון כאן משמע שהיו מנמנמי חוץ לסוכה. (48) שהרי כו"כ היו עמדו ונהגו כמותו, וכלשונו: „אכתפי דהדידי". (49) בכורות ת, ב.

יותר עפ"י המבואר בפנים, ששמחת ביה"ש אינה בגדר חובה. שבלב מצינו כיר"ב, במצות אהבת ה' ויראתו שכא"א מחויב בהן אבל כיון שהדרך * לבוא לקיומן הוא ע"י שיתכונן האדם כו' (עיי"ש) מובן גדול החילוק שיש בכ"ז בבג"א. (44) שהרי זה ש„כולן באין לראות ולשמוע" פעל אצלם שמחה כמובן, וכלשון הרמב"ם: „מרקדין כו' ומשמחין כו'" (ולא „שמחין"). (45) פ"ה ה"ד. (46) בסגנון אחר: הודעת שם בעל המאמר — לימוד ודין הוא בגדר השמחה. ודווקא גדול לומר שאך אופני השמחה ותוכן דיבורם אתי להשמיענו והשם בא רק כטפל להדגיש שאף שהלל ענותן ה' בכ"ז אמר אם אני כאן הכל כאן (ולהעיר ש„הוא ה' אומר (רגיל לומר — לאו דוקא בשמחת ביה"ש) אם אין אני לי מי לי" *). ועד"ז בהשאר. (47) י"ל (עכ"פ — לחדודי) שמכאן מקור לאלה שאין ישנים בסוכה *, כי לכאורה גם מנמנמי, שינת ארצי צ"ל בסוכה (סוכה כו', א. רמב"ם הל' סוכה פ"ו ה"ו. טושר"ע אר"ח סתרל"ט ס"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ז), ופשטות הלשון כאן משמע שהיו מנמנמי חוץ לסוכה. (48) שהרי כו"כ היו עמדו ונהגו כמותו, וכלשונו: „אכתפי דהדידי". (49) בכורות ת, ב.

* רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ב.

* אבות פ"א מ"ד.

* השקו"ט עפ"י הלכה ראה בארוכה בשיחות יום שמחת ושבת בראשית תשל"ז.

וכיון דהוא פסק כמ"ד מפני התקיעות שלא חייש לדחיקת העזרה לכן פסק ג"כ דמעיו"ט עשו כו'. ע"ש. הערה 43 בשוה"ג: רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ב: וז"ל: הא"ל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלקיך ונאמר את ה' אלקיך תירא. והאיך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתכונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד (תהלים מב, ג) צמאה נפשי לאלקים לא"ל חי. וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד וידע שהוא ברי' קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות כמו שאמר דוד (שם ח, ד—ה) כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו וכו'.

הערה 49: בכורות ת, ב: א"ל קיסר לרבי יהושע בן חנניא נחש לכמה מיעבר ומוליד (רשי"י: כמה שוהה עיבורו במעיו),

משמע שבמוצאי יו"ט היו עושין כן ולכן יש לתמוה על הרמב"ם שכתב (פ"ח מהל' לולב) שבעיו"ט היו מסדרין הגזוזטראות. וראיתי בתוספ' סוטה (מא, א) שכתבו דהבימה של מלך לא היו עושין בחוה"מ דאין בנינה דוחה חוה"מ, וא"כ י"ל דמה"ט סובר גם הרמב"ם דהקיף הגזוזטרא היו עושין מעיו"ט. אבל ק"ל דאדרבה משם מוכח נגד הרמב"ם שהרי רש"י שם (ע"ב) הביא הירושלמי דמגילה (פ"א) דלכך לא עושין ביו"ט דאין בנין הבימה דוחה יו"ט, ואם יעשו מעיו"ט דחקה לה עזרה, ע"ש, וא"כ איך יעשו הגזוזטרא מעיו"ט. וי"ל דדוקא הבימה שהי' באמצע העזרה ה' דוחק העזרה אבל לא הגזוזטראות שמקיפין סביב. בלא"ה יש לתרץ ד"ל דהרמב"ם בזה לשיטתו אויל דבסוף הל' חגיגה כתב הטעם דאין הקהל בשבת מפני התקיעה והשיגו הראב"ד שבירושלמי קאמר הטעם שלא לדחוק העזרה, ותירץ הכס"מ דשני הטעמים הם בירושלמי ופסק הרמב"ם כרבי בא ע"ש, והשתא י"ל דהרמב"ם סובר דב' מ"ד בירושלמי גופא בהא פליגי אי חיישינן לדחוק העזרה או לא

אתונא, שהיו חכמים גדולים, וניצחם. גם מסופר בגמרא⁵⁰, שלפני הסתלקותו של ריב"ח שאלוהו חכמי בניי, מאי תיהוי עלן מאפיקורסין? והוא ענה (באמרו הכתוב⁵¹, „אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם” [ואבע"א (באמרו את הכתוב⁵²), ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך]). מזה רואים שריב"ח הי' מגדולי חכמי ישראל.

ומזה לומד הרמב"ם שגדולי חכמי ישראל היו שמחין בשמחת ביה"ש.

(ב) „אמרו עליו על רבן שמעון בן גמליאל כשהי' שמח בשמחת ביה"ש הי' נוטל כו'”.

כמסופר בגמרא⁵³ הי' רשב"ג נשיא הסנהדרין ש, סנהדרין גדולה ומניינם שבעים ואחד וכו' הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן והוא ראש הישיבה והוא שקורין אותו החכמים נשיא בכל מקום כו'” — הנשיא הוא ראש הפנהדרין, ומזה⁵⁵ הוציא הרמב"ם שהסנהדרין⁵⁶ שמחו בשמחת ביה"ש.

(ג) „אמרו עליו על הלל הזקן כשהי' שמח בשמחת ביה"ש אמר כו'”, מכיון שבגמ' מדייק לקרוא אותו כאן בשם „הלל הזקן” — אע"פ שבכמה מקומות אינו נזכר בתואר „זקן” — מוכן שיש מזה הוראה כנדו"ד: שמחתו בשמחת ביה"ש היתה מחמת מעלתו בתור אחד מ„הזקנים”⁵⁷, ומזה למד הרמב"ם ש„זקנים” שמחים בשמחת ביה"ש.

(ד) בירושלמי נוסף: „בן יהוצדק הי' משתבח בקפיצותיו”.

מכיון שהסיפור מובא כדי ללמוד ממנו, הרי ודאי שלא בא לסתום — אלא זהו גדול בישראל בזמן שביהמ"ק קיים שאודותיו מדובר במקו"א, ואכן מוצאים אנו ברשימת התנאים — רבי שמעון בן יהוצדק, אבל אין אנו מוצאים שחז"ל יספרו אודות מעלה מיוחדת של ר"ש בן יהוצדק⁵⁸ ועל כרחך שמעלתו מתבטאת בשמו: רבי שמעון.

בשייכות לתואר „רבי” איתא בתוספתא⁵⁹: „מי שיש לו תלמידים קורין אותו רבי”, היינו שר"ש בן

(50) חגיגה ה, ב. (51) ירמ' מט, ז. (52) וישלח לג, יב. (53) שבת טו, א — שהרי המדובר בזמן שביהמ"ק הי' קיים, ברשב"ג הזקן (סה"ד בערכו. יעב"ץ סוכה שם). (54) רמב"ם הל' סנהדרין פ"א ה"ג. (55) אף שגם ריב"ח הי' חבר סנהדרין — אבי"ד (ב"ק עד, סע"ב. סנה' יז, ב), מ"מ אין לומר ששמו נזכר מצד היותו בסנהדרין, כי א"כ מאי קמ"ל בהזכרת שם רשב"ג. ועכצ"ל דריב"ח מלמדנו סוג גדולי חכמי ישראל ורשב"ג — (ראש) סנהדרין. (56) ואין לומר שרק ראש סנהדרין צריך לשמוח — כי א"כ אינו אלא חד בדרא ופשיטא שמשנתף בשמחת ביה"ש. וראה גם לקמן הערה 73. ולכן מסתבר שהוא מצד היותו אחד משבעים ואחד שבסנהדרין, דגם ראש הסנהדרין הוא חלק מהסנהדרין (משא"כ ראש ישיבה ותלמידיו — דהם ב' סוגים. וראה לקמן הערה 60). (57) אף שהי' ג"כ נשיא (שבת טו, א. פסחים טו, א. ועוד) — מ"מ, נזכר כאן להיותו „הלל הזקן”, כבפנים. ועוד: נשיא (סנהדרין) כבר למדנו מרשב"ג, כנ"ל בפנים. (58) ראה סדר הדורות בערכו — שלדעת ספר היוחסין הי' ר"ש בן יהוצדק בזמן דר' טרפון. אבל בסה"ד שם פריך עליו, ומסיק שהתנא ר"ש בן יהוצדק הוא רבו דר' יוחנן (כמ"ש בתוס' גדה י, ב), עיי"ש בארוכה, ואשר י"א דשלשה ר"ש ביי הוי. ועצ"ע. (59) סוף עדיות. הובא באגרת רב שרירא גאון — נעתק בערוך ע' אביי.

הערה 53: שבת טו, א: והתניא הלל ושמעון (רש"י: רבן שמעון בנו של הלל הי'), גמליאל (רש"י: הוא רבן גמליאל הזקן) ושמעון (רש"י: הוא שנקרא רשב"ג הנהרג עם הרוגי מלכות וכו'), נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה וכו'. שם: סה"ד בערכו: רבן שמעון בן גמליאל הזקן — גם הוא נשיא (ג' אלפים תתי"י"ח שנים קודם החורבן) ונהרג בחורבן. אמרו על רשב"ג כשהי' שמח בשמחת בית השואבה היה נוטל ח' אבוקות של אור וזורק אחת ונוטל אחת ואין נוגעות זו בזו וכשהשתחוה נועץ ב' גדליו בארץ ושוחה ונושק הרצפה וזוקף ואין כל ברי' יכולה לעשות כן. שם: יעב"ץ סוכה שם: בגמ': אמרו עליו על רשב"ג כו', וביעבץ: נ.ב. הוא רבן שמעון הנהרג בנו של רבן גמליאל הזקן ואביו של ר"ג דיבנה.

הערה 57: שבת טו, א: נעתק לעיל בפיענוח להערה 53. שם: פסחים טו, א: תנו רבנן, הלכה זו נתעלמה. אמרו כלום יש אדם שיודע. אמרו להם, אדם אחד יש. והלל הבבלי שמו. ויודע. מיד הושיבוהו בראש ומינהו נשיא עליהם כו'.

א"ל לשב שני, והא סבי דבי אתונא (רש"י: מקום) ארבעינהו ואוליד לתלת. הנהו מיעברי הוו מעיקרא ד' שנין. והא קמשמשי שימושי (רש"י: ואי הוו מעברי לא הוו משמשי שדרך חי' ובהמה מאחר שנתעברה אינה מקבלת זכר). אינהו נמי משמשי כאדם. והא חכימי אינהו (רש"י: הנהו סבי וירדו לסוף המעשה), אנו חכימינו מינייהו. אי חכימת זיל זכינהו (רש"י: נצחם) ואייתנהו לי וכו',.. כי מטא להתם. אמרו לי מאי עבידתך אמר להו חכימא דיהודאי אנא בעינא למיגמר חכמתא מינייכו, אי הכי (רש"י: דחכימא את) ניבעי לך, (רש"י: ניבעי אנו מיינד) אמר להו לחיי, אי זכיתו לי (רש"י: אם תנצחוני) כל דבעיתו עבידו בי, ואי זכינא בכו איכלו נהמא גבאי בספינתא. אייתנהו (רש"י, למיעל בספינתא, הואיל וזכינהו הי' מביאם אחד אחד וכו'). וכו'.

הערה 50: חגיגה ה, ב: כי קא גיחא נפשי דרבי יהושע בן חנני אמרו לי רבנן מאי תיהוי עלן מאפיקורסין. אמר להם אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם כיון שאבדה עצה מבנים נסרחה חכמתן של אומות העולם, ואי בעית אימא מהבא ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך.

„אלמלא הפיח בן זכאי את ראשו“ — לא קרא עצמו בשמו שלו ⁶⁴, אלא (רק כבן) בשיוכות לשמו של אביו.

יוד. הטעם שאין הרמב"ם מונה בע"ת: הרמב"ם ס"ל שאין הברייתא מוסיפה על המשנה, אלא שמפרשת ומפרטת — כדרך הברייתות — את מ"ש במשנה בקיצור ⁶⁵: הסוג „חסידים“ שבמשנה כולל גם חסידים בפרט וגם בעלי תשובה;

ואזיל לשיטתי: רש"י ⁶⁶ מפרש „כל“ ⁶⁷ חסיד הוא חסיד מעיקרו ולפי"ז אי אפשר לומר שזה כולל גם בע"ת, אבל הרמב"ם פוסק כהל' דיעות ⁶⁸: „ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד“ — שהנהגה כזו אפשר להיות גם בצדיק וחסיד מעיקרו

יהוצדק הי' ראש ישיבה; ומזה היא הוכחתו של הרמב"ם, שראשי ישיבות ⁶⁰ היו שמחים בשמחת ביה"ש.

לכאורה אפשר להקשות ע"ז: איך אפ"ל שהטעם שהירושלמי מזכיר את ר"ש בן יהוצדק הוא מחמת תוארו „רבי“, הרי הירושלמי כאן על אתר קורא לו בשם „בן יהוצדק“ ולא „רבי שמעון בן יהוצדק“?!

והתירוץ ע"ז: „הי' משתבח בקפיצותיו“, הוא בעצמו התפאר בזה ⁶¹ — וכשמדברים במעלות עצמו צריך לדבר באופן כזה שישלול חשדם של אחרים או הרגש גאווה של עצמו — ולכן קרא לעצמו בלשון דהיפך הכבוד ⁶², וע"ד שמצינו ⁶³ בר' יוחנן בן זכאי, שכשדיבר אודות עצמו אמר:

ובסנהדרין (מא, ריש ע"ב): „כי הוה למד בן זכאי הוה קרי לי' כו' כי הוה לימד הוה קרי לי' רבנן יוחנן בן זכאי“. ובכ"מ מבואר שהתואר „רבי“ ניתן בקבלת סמיכה — וראה אגרת רש"ג שם. חסדי דוד לתוספתא שם. ואכ"מ. (60) אין ללמוד סוג זה מרשב"ג שהי' נשיא, ונשיא הוא „ראש הישיבה“ (רמב"ם שם) — כי הכוונה בזה לראש דישיבה זו דסנהדרין וכיו"ב (חברים ובערך ז"ל, ואחרי רבים להטות וכו'), משא"כ ראש ישיבה ותלמידים — תלמידיו, כמובן. (61) ובפני משה שם: „משתבח בעיני הרואים“ (בקרוב העדה שם: „היו משבחים אותו“). ואולי היתה לו גירסא אחרת בירושלמי (*). (62) ואף שאי"ז מדברי ר"ש בן יהוצדק עצמו כ"א דבעל הסוגיא (משא"כ בנידון ריב"ז דלקמן בפנים) — מ"מ מדייק בירושלמי לכתוב „בן יהוצדק“ לאשמעינן דכאשר „משתבח“ צ"ל גם דיבור באופן של היפך הכבוד. (63) ברכות לד, סע"ב. (64) ואין לומר שזה הי' קודם שהיו לו תלמידים שאז נק' בפ"י כל „בן זכאי“ (ראה הערה 59) — כי הרי הי' זה כאשר „ר"ח בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל ריב"ז“. (65) ראה פיה"מ להרמב"ם בהקדמתו ד"ה אחר כן. (66) בסוגיין ד"ה אלו חסידים. (67) ולא רק חסידים שנאמר כברייתא. (68) פ"א ה"ה. וראה נדה יו, א ובתוד"ה שורפן.

(* הד"ה בקה"ע שם הוא „הי' משתבח בקפיצותיו“ — אבל במפרשים כהנ"ל, קרוב לוודאי לומר שהד"ה הם דהבחור הזעזער.

כולו לא היו משגיחים עליו. אמרה לו אשתו, וכי חנינא גדול ממך. אמר לה, לאו אלא הוא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך.

הערה ⁶⁵: פיה"מ להרמב"ם בהקדמתו ד"ה אחר כן: וז"ל: .. והיו דבריו במשנה דבר קצר וכולל ענינים רבים והיה הכל מבואר לו לחדוד שכלו, אבל למי שהוא פחות ממנו הענין ההוא עמוק בעיניו שהחכמים הקדומים לא היו מתברים אלא לגפשותם, לפיכך ראה אחד מתלמידיו והוא רבי חייא לחבר ספר וללכת בו אחר רבו ולבאר בו מה שנשתבש מדברי רבו והיא התוספתא ועניניו לבאר המשנה ותוספתא אפשר להוציא טעמה מן המשנה אחר יגיעה רבה והוא הוציאם ללמדנו האיך נוליד ענינים מן המשנה, וכן עשה רבי אושעיא ורב חבר ברייתא והיא ספרא וספרי ורבים זולתם כמו שאמרו כי אתא רבי פלוני אייתי מתניתא בידיה כו'.

הערה ⁶⁸: נדה יו, א: ת"ר ג' דברים נאמרו בצפרנים שורפן חסיד, (רש"י: עדיף מצדיק, כשקוברן איכא למיחש דהדרי ומגלו), קוברן צדיק, זורקן רשע. שם: ובתוד"ה שורפן: וז"ל: שורפן חסיד דליכא למיחש שמא יתגלו, ובערוך (ערך שהש) פירש ששריפת צפורן מזקת לאדם וכן כל דבר הבא מן האדם וכו' ולכך הוא חסיד שמתמיר לשורפן אע"פ שמזיק לו.

הערה 59: ראה אגרת רש"י שם: .. ודאי ראוי ששמעת כי רבי מחכמי ארץ ישראל הסמוכין שם בסנהדרין שלהן דאמרינן לענין סמיכת זקנים דסמכין לי' וקרי לי' רבי ויהבין לי' רשותא למידן דיני קנסות.

שם: חסדי דוד: בתוספתא: מי שיש לו תלמידים קורין אותו רבי נשתכחו תלמידיו קורין אותו רבן נשתכחו אלו ואלו קורין אותו בשמו. ובחסדי דוד שם: לא מצאתי בשום מקום ולא ידענא מאי היא רק זו שמענו דאמור ז"ל גדול מרב רבי גדול מרבי רבן גדול מרבן שמו. ואפשר דט"ס נפל כאן, ובמקום נשתכחו ז"ל נסתמנו כלומר נסמכו וה"ק מי שיש לו תלמידים כלומר שהוא נסמך להורות הלכה לתלמידים וזה מפורסם בהרבה מקומות בתלמוד דכי סמכי לי' קרו לי' רבי וכשיגדלו בתורה אותן התלמידים ונסמכו ויש להם תלמידים אז הן קרויים רבי והרב שלהם קרוי רבן וכשנסמכו גם תלמידי תלמידיהם או השלישים קרויים רבי והשניים רבן, והראשון בשמו.

הערה 63: ברכות לד, ב: ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רבי יוחנן בן זכאי וחלה בנו של ריב"ז. אמר לו, חנינא בני בקש עליו רחמים ויחי, הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים וחי. אמר רבי יוחנן בן זכאי, אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום

בשמחת ביה"ש, מכיון שהוא נמצא כבר במצב של שמחה בלאו הכי (ופשיטא שהעצבות מושללת) לא קשה לפעול בעצמו הוספה במצב זה, אבל שמחה של מצוה בכלל שהוא דרושה בכל מצוה ובכל יום, בלי הבדל באיזה מצב הוא נמצא, — לכן ענין זה דוקא עבודה גדולה היא.

ולכן מביא הרמב"ם דוגמא מדוד המלך שהי' מפוז ומכרכר לפני ה' גו' 72 — להוכיח עד כמה צריכה להיות השמחה בכל המצוות 73 אע"פ שהדבר קשה לפעול בעצמו.

ועפ"ז דבריו של הרמב"ם הם מן הקל אל הכבד: בתהילה מביא הוא את ענין שמחת יו"ט בכלל ((כל המועדות מצוה לשמוח בהן)), ואח"כ מדבר אודות שמחת חגה"ס שהיא עבודה נעלית יותר, וכנ"ל שזה בא מחמת הביבות המצוה, ואח"כ אודות שמחה של מצוה בכלל, שהיא קשה יותר, "עבודה גדולה".

וגם (ואדרבא — בעיקר) בבעל תשובה 69, ולכן ס"ל ש"חסידים" שבמשנה 70 היינו גם בע"ת, ומהאי טעמא אין הרמב"ם מזכיר את סוג הבע"ת בפ"ע, אלא כותב "חסידים" סתם, כי (בספרו) הכוונה בזה גם לחסידים מעיקרא וגם לבע"ת.

יא. לאחר כ"ז מובן ג"כ שבהמשך לשמחת ביה"ש מבאר הרמב"ם את מעלת השמחה של מצוה בכלל:

מכיון שהשמחה דשמחת ביה"ש היא הוספה בשמחת יו"ט מחמת הביבות המצוה דשמחת יו"ט — הרי נמצא, שזהו תוכן אחד עם שמחה של מצוה בכלל 71 (הוספה על העיקר ובהעיקר — עשיית המצוה), "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שציוה בהן".

אבל יש בזה הוספה: בשמחה של מצוה בכלל יש חידוש גדול יותר מאשר בשמחת ביה"ש:

אוצר החכמה

69) ראה ב"ק קג, ב: והדר הוי חסיד. וראה ג"כ ספר חסידים בתחילתו. (70) משא"כ ברייתא שמפורש ג' סוגים: חסידים אנשי מעשה ובע"ת. (71) ועייג"כ קרית ספר על הרמב"ם כאן: "אע"פ שכל המועדות.. בחגה"ס היתה שמחה יתירה.. ומצוה להרבות בשמחה זו שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוה.. עבודה גדולה היא". (72) ש"ב ו, טו. (73) בירושלמי הובא ענין זה דדוד בהמשך לשמחת ביה"ש (אבל ברמב"ם הוא בהמשך לשמחה של מצוה בכלל, וכדמוכח בקראי שם דקאי בהבאת הארון כו'). ועפ"י הנ"ל בפנים — שמחת ביה"ש הו"ע אחד עם שמחה של מצוה בכלל — מתורץ זה שבירושלמי בא הוא בהמשך לשמחת ביה"ש. ולהוסיף: עפ"י הנ"ל — שאלה שנזכרו בש"ס ששמחו בשמחת ביה"ש הוא בכדי ללמוד מכאור"א מהם סוג בבנ"י שעושים השמחה — הרי מכיון שאין מלך אלא אחד, עכצ"ל (כנ"ל הערה 56) שכוונת וראיית הירושלמי היא לא לענין שמחת ביה"ש (שאינן בזה הוראת פוג), כ"א לשמחה של מצוה בכלל.

מעשה בחסיד אחד או רבי יהודה בן בבא או רבי יהודה ברבי אילעי ורבי יהודה בן בבא ורבי יהודה ברבי עילעי חסידים דמעיקרא הוו וכו'. שם: ספר חסידים בתחלתו: וז"ל: לכך נכתב ספר חסידים למען יראו בו יראי ה' וכל השבים לבוראם בלב שלם וידעו ויבינו מה שעליהם לעשות כו'.

הערה 69: ב"ק קג, ב: גמ': ..מעשה בחסיד אחד שלקח משני בני אדם ולא היה יודע מאיזה מהן לקח, ובא לפני רבי טרפון, אמר לו, הנח דמי מקחך ביניהם והסתלק. בא לפני רבי עקיבא, אמר לו, אין לך תקנה עד שתשלם לכל אחד ואחד. ואי סלקא דעתך דמישתבע, חסיד מי מישתבע בשיקרא, וכי תימא דמישתבע והדר הוי חסיד והא כל היכא דאמרינו

הדפסה ברזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

חידושים וביאורים בש"ס ובדברי הרמב"ם - א: שניאורסון, מנחם מנדל בן כוי יצחק (1) {75} עמוד מס: 155 הודפ